

OBSAH

- 1 Současnost a globální problémy lidstva
(PhDr. Danica Slouková, CSc.)
- 4 Kanonizační proces Anežky
Přemyslovny České
(Doc. PhDr. Ivan Hodovský, DrSc.,
PhDr. Dalibor Papoušek)
- 8 Svět vědy a techniky
- 12 Světelné znečištění
(RNDr. Jiří Grygar, CSc.)
- 16 Lékařská genetika rodině
(Prof. MUDr. Otakar Štark, DrSc.)
- 21 Ernst Haeckel a další...
(RNDr. ing. Jaromír Šikula, CSc.)
- 25 Biotechnologie – a co my?
(Doc. ing. Přemysl Janíček, CSc.,
ing. Pavel Tvarůžek)
- 30 O potravní pyramidě v přírodě
(RNDr. Jan Beneš, CSc.)
- 32 17. listopad a uzavření českých vyso-
kých škol z odstupu padesáti let
(Prof. MUDr. Ervín Černý, DrSc.)
- 37 Jazyčnick
- 38 Desatero pro sídliště
(PhDr. Radoslava Cicvářková)
- 43 Pandemie AIDS
(Prof. MUDr. Jan Šejda, DrSc.)
- 45 Výpočetní technika a hudba
(Rozhovor s RNDr. PhDr. Evženem
Kindlerem, CSc.)
- 48 Svět vědy a techniky
- 57 Obzor časopisů
- 77 Nové knihy
- 79 Křížovka
- 80 Člověk a příroda
(Prof. RNDr. Zdeněk Laštůvka, DrSc.)

Na str. 3, 11 a 53 kresby Jana Steklíka, na str. 12 a 14 kresby Vladimíra Renčina, na str. 31 kresba Rostislava Pospíšila

OBÁLKA

1. strana: Kresba Vladimíra Renčina k článku Světelné znečištění na str. 12
2. strana: Demonstrace před Bílým domem ve Washingtonu v říjnu 1987 na pomoc postiženým AIDS – k článku Pandemie AIDS na str. 43
3. strana: Lesní porosty s loukami jsou ideálním vegetačním krytem pro oblasti ohrožené erozní činností (snímek Lubomíra Zelenky) – k příspěvku Člověk a příroda na str. 80
4. strana: Inzerát BVV

DANICA SLOUKOVÁ

současnost a globální problémy lidstva

„Celosvětový charakter vztahu mezi člověkem a přírodou se poprvé projevil po vzniku atomové bomby a s hrozbou světové atomové války,“ uvedl akademik P. L. Kapica v přednášce ke globálním problémům v roce 1972. Od vzniku této hrozby po teoretickou formulaci problému a diskusi kolem něj uplynulo několik desítek let. Další léta uplynula od teoretických diskusí k řešením ve sféře politické a k pronikání této problematiky do širšího povědomí.

V dnešním složitém světě souvisí vše se vším stále zřetelněji. Proto i globální problémy souvisejí se všemi ostatními problémy. Řešení jedněch podmiňuje řešení jiných. Rychlý proud praktických změn vyžaduje i pružnější přístup v jejich reflexi, v teorii, v prognózách i v programových aktech. Leckterá dosud elegantní teorie se může ukázat jako sterilní, neboť často sice víme, co je ideální, harmonické, rovnovážné, prosperující-

cí, ale neumíme k tomu přejít od něčeho, co je plné rozporů. Některé filozofické a jiné debaty se zdají být prázdné v okamžiku, kdy je třeba jednat rozhodně, rychle, ale také důsledně a neuspěchaně. Teorie je v mnohém překrývána praktickými činy a člověk se objevuje ve zcela jiném světle. Svět prochází procesem sjednocení toho, co bylo rozděleno, přitom však již dochází k dalším diferenciacím, rozmanitostem, rozporům a problémům. Z vědy i z praktického života se stává umění obstat, správně se orientovat, nebrzdit vývoj věcí tam, kde se děje sám, ale zasahovat tam, kde by to opravdu „chybělo“.

Globální problémy byly v nesčetných diskusích různě klasifikovány, např.: 1. problémy vztahů typu člověk–příroda; 2. typu společnost–společnost; 3. typu člověk–společnost. Veřejnosti jsou přitom nejvíce známy problémy životního prostředí, surovinové, energetické (patří k prvnímu typu) a problémy zachování míru (patří k druhému typu). Přitom právě problémy třetí skupiny jsou klíčem k oběma předchozím. Jsou to nejen problémy výchovy, práv, ale především celkové orientace člověka jako činného subjektu, jsou to problémy kultury těchto vztahů, tedy jak kultivování (výchovy), tak její dosažené kvality. Proto lze říci, že ekologické problémy jsou dnes zároveň problémy sociálními, politickými i kulturními, humanitními, že otázky války a míru jsou rovněž i problémy ekologickými a opět sociálními, politickými, kulturními a humanitními. Nejen, že jedny podmiňují druhé, že jedny mají aspekty druhých, ale že skutečně jsou jedněmi. V nespočetných konkrétních jednotlivých problémech a jejich řešeních vystupuje jako společný jmenovatel člověk se svou jedinečnou, fenomenální potencií myslet a činit. Zachování a rozvoj lidského myšlení a konání je ústředním zájmem, snahou i cílem všech řešení, praktických i teoretických kroků. V tomto zájmu se spojuje velké s malým a nic není nedůležité pro jejich prosazení.

Člověk je zajedno se vším, co ho obklopuje, s lidmi i s přírodou, člověk je lidmi a je i přírodou. Objevují se proto i taková určení, jako „růst inteligenční subjektivity samopohybu vesmíru“, nebo „proměny vztahu energomaterie a energoinformace“ a další.

Podstata je v proměně vědomí, v novém praktickém pohledu na vlastní možnosti. Otevřela je socialistická revoluce a zejména její další fáze, které jsme v současné době svědky.

Výzkumy státních, vládních i mimovládních (nad-

národních) institucí (jakými jsou např. na Západě Římský klub, Hudsonský institut, v SSSR Ústav sociologických výzkumů AV SSSR atd.) mají nejtěsnější vazbu na sféru prognózování, plánování, řízení a politiky. Mohou významným způsobem ovlivnit rozhodování v praktických krocích, spoluurčují strategii i taktiku v politické a hospodářskopolitické oblasti, ve které je především nutné vytvářet základní předpoklady řešení. Pro správné rozhodnutí však musíme mít informace na úrovni vědeckého poznání v mnoha nejrůznějších oblastech. Prakticky dnes neexistuje vědní disciplína, jejíž úroveň by neměla vliv na praktické řešení globálních problémů. Existují však mnohé mezioborové bariéry mezi vědeckými disciplínami, mezi směry základního a aplikovaného výzkumu, mezi vědeckou teorií, metodologií, úrovní poznání a schopností tyto poznatky proměňovat v realizační činy atd. Jsme přitom nuceni vytvářet komplexy spájící vědu a techniku, vědu a řízení, vědu a vzdělávání, vědu a umění, vědu a vědu i vědu a nevědu, a to nejen programově, ale i institucionálně. Hnací silou je naléhavost řešení praktických problémů, mezi nimiž globální mají klíčové postavení, měnící všechny ostatní do podoby problémů subglobálních.

Současná dozrávající globální problémová situace se ukazuje jako unikátní a z hlediska řešení bezprecedentní. Všechny velké problémové situace dosud vždy měly nějaké „rezervní“ zóny, nějaké okolí, které zůstalo bez nebezpečí a mělo rekonstruující úlohu v případě neúspěchu řešení. Nyní však jde o osud celého lidstva a celé planety Země. Současná situace zasahuje bez výjimky všechny důležité aspekty životní činnosti lidstva, přitom ji nelze chápat jako přírodní, přirozenou situaci, je ryze lidským výtvozem, nikoliv přírodní či živelní pohromou. Stále ještě se chápe jako zvrtná, jako situace, kdy máme stále ještě před sebou určité alternativy vývoje od zániku civilizace přes její živoření až po její další rozvoj. K možnosti ovlivnění však zbývá stále menší časový interval, řešení nelze odložit, problémy nelze obejít, vytěsnit, ani stabilizovat.

Jestliže otázky podstatných sociálních přeměn globálního charakteru a zachování míru vyvstávají jako ústřední a klíčové, pak vztah globální lidské civilizace a jejího životního prostředí hrozí být při nedostatečném zvládnutí jako první nositelem katastrofické situace, jež by významným způsobem omezila možnosti dalšího rozvoje řešení všech ostatních problémů. Je to tím, že jsou zde naaku-

mulovány výsledky historie všech minulých civilizačních přeměn, tj. praktického přetváření přírody prostřednictvím růstu podílu vědy, techniky, růstu objemu přetvořenosti přírody, a to v podmínkách takových společenskoeconomických řádů, které působily na přírodu jednostranně, jako na rezervoár prostředků a předmětů přetváření, nikoliv jako na celkový reprodukční zdroj i výsledek sama sebe, lidské kultury. Právě proto mají setrvačnou tendenci ke kolapsu i v tom případě, že se bude lidstvo dále projevovat tak „rozumně“ jako dosud, že nepovede globální války, že se smíříme s tím, že jinde lidé umírají hladem, že se vždycky „nějak“ adaptujeme na různé nepříznivé podmínky a podobně.

Kvalita poznání je však závislá na úrovni vědeckého poznání. Ekologické hnutí bývá zaměňováno s ekologickou vědou. Ta se dosud prezentovala většinou jako přírodní věda o komplexních funkčních biotických systémech a vzájemných vztazích živých bytostí. Pro adekvátní řešení globálních problémů však potřebujeme ekologii člověka, respektive lidské společnosti, kultury, civilizace. Tomu odpovídá možná syntetizující pohled sociální ekologie, která by se měla zaměřovat na zkoumání obecných podmínek a zákonitostí ekologické interakce, spojené s výrobními a dalšími systémy přetváření přírody. K tomu potřebuje široce založené interdisciplinární výzkumy. Rovněž její praktické zaměření působí k propojování se sférou technických, technologických i politických řešení. Základní idea, harmonizace vztahu společnosti a přírody předpokládá realizaci ideje harmonizace vztahů mezi lidmi a různými společenstvími a společnostmi, a ta je neodmyslitelná od výsledků budování pokrokové sociální struktury lidstva.

V současné době se dá hovořit o výrazném proudu globálních vševěd (globalistika, světová strategie atd.), kdy k univerzalitě směřují jak disciplíny, které mají za sebou již určitou historii svého rozvoje (geografie, fyzika, ekonomie, politologie, věda o řízení), tak i nově vznikající (synergetika, organizační kybernetika, sociální genetika, věda o myšlení atd.). Tím se sice postupně naplňuje Marxova idea jedné vědy o člověku, pro současný stupeň poznání je však charakteristické, že deklarace univerzalizmu neznamenaí dosud zdaleka univerzalizmus, a dále, že univerzalizmus neznamená ještě řešení konkrétních problémů. Nejde přitom jen o teoretická řešení a nemůže jít ani o řešení jen prvoplánově vědecká. Stále více se zapojují i metadisciplíny, reflektující jiné obory buď metodologicky, nebo realizačně. A právě v této oblasti, kde se uplatní kromě vědy i umění, kromě proměny vědeckého vědomí i proměna a reflexe vědomí každodenního, běžného, vědomí příslušníků nejrůznějších teoreticko-praktických oborů lidské činnosti, se nacházejí dosud nedostatečně prozkoumané prostory, které je třeba teoreticky reflektovat, přetvářet, nově koncipovat i realizovat. Jak přírodní, tak společenské vědy se stávají vědami i uměním řídit komplex přírody a společnosti. Ale i praxe řízení tohoto komplexu se musí dostávat rychleji na nejvyšší možnou úroveň poznání. To vše se děje za stále ostré ideologické rozrůzněnosti základních názirací, myšlenkových i realizačních prostředků. Požadavek na nové myšlení je především požadavkem k vývojové pružnosti, správné orientaci a k faktickému podílu na přetváření světa žádoucím směrem, tj. i k řešení všech globálních, subglobálních i každodenních problémů.

